

FÖRDJUPNING

Strukturell utveckling av arbetskostnaderna

Riksbankens inflationsmål är det nominella ankaret i ekonomin. Det relevanta priset för näringslivets förmåga att bära stigande arbetskostnader – förädlingsvärdepriset – ökar vanligen betydligt långsammare än KPIF. På lång sikt är det förädlingsvärdeprisets utveckling och produktivitetstillväxten i näringslivet som bestämmer hur snabbt arbetskostnaderna kan öka. Konjunkturinstitutet beräknar att denna långsiktiga, även kallade strukturella, utveckling av arbetskostnaderna uppgår till 3,6 procent per år.

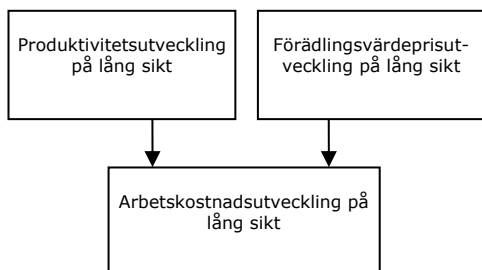
Syftet med denna fördjupning är att ge parterna på arbetsmarknaden en indikation om hur mycket arbetskostnaderna kan öka i ett långsiktigt perspektiv. Konjunkturinstitutets scenario innebär att den svenska ekonomin sammantaget är nära konjunkturrell balans 2016–2020, med ett BNP-gap på i genomsnitt 0,4 procent och en KPIF-inflation på i genomsnitt 1,9 procent. Arbetskostnaderna per timme stiger i genomsnitt med 3,5 procent per år under perioden. Detta är något mindre än de 3,6 procent som bedöms vara konsistent med en balanserad utveckling av ekonomin i ett långsiktigt perspektiv. De något lägre arbetskostnadsökningarna de närmaste åren beror bland annat på att produktivitetstillväxten i näringslivet bedöms bli jämförelsevis svag och att vinstandelen i näringslivet i år är något lägre än vad som är långsiktigt normalt.

STRUKTURELL UTVECKLING – LÅNG SIKT

Den strukturella utvecklingen av arbetskostnader och priser definieras som den utveckling som är förenlig med att ekonomin är och förblir konjunkturrellt balanserad i alla avseenden.²⁰ Den strukturella utvecklingen avser alltså en situation där arbetslösheten är i linje med jämviktsarbetslösheten, efterfrågeläget är normalt, inflationsmålet är trovärdigt och uppfyllt så att inflationen är 2 procent, ränteläget är normalt, produktiviteten i näringslivet är på sin potentiella utvecklingsbana och vinsterna i näringslivet är i linje med det internationellt bestämda avkastningskravet på kapital. Strukturell utveckling är därmed ett långsiktigt begrepp, eftersom ett normalt ränteläge implicit förutsätter att såväl den svenska ekonomin som ekonomin i omvärlden är i konjunkturrell balans. Även i ett långsiktigt perspektiv kan

²⁰ Se kapitel 4 i Konjunkturinstitutet (2011) samt kapitel 5 i Konjunkturinstitutet (2012) för en detaljerad genomgång av Konjunkturinstitutets analys av vad som bestämmer arbetskostnadsutvecklingen i näringslivet.

Figur 3 Bestämningfaktorer för utvecklingen av arbetskostnaderna i näringslivet på lång sikt

dock arbetskostnadsutvecklingen variera över tiden, till exempel som en följd av variationer i den globala teknologiska utvecklingen och förändringar i sammansättningen av arbetskraften.

På lång sikt bestäms arbetskostnadsutvecklingen av hur arbetsproduktiviteten och förädlingsvärdepriset i näringslivet utvecklas (se figur 3). KPI är inte ett relevant prismått i sammanhanget eftersom det inte är representativt för produktionen i näringslivet. Exempelvis exporteras en stor del av näringslivets produktion, medan en stor del av det som konsumeras importeras. Förädlingsvärdet är ett mått på det mervärde som skapas i produktionen och förädlingsvärdepriset speglar hur förädlingsvärdet per producerad enhet utvecklas i löpande pris.²¹ Därmed är det också det relevanta prismåttet vid beräkningar av hur snabbt arbetskostnaderna i näringslivet kan öka på lång sikt. Under antagandet att arbetskostnaden på lång sikt utgör en konstant andel av förädlingsvärdet i löpande pris, summerar produktivitetstillväxten och utvecklingen av förädlingsvärdepriset till arbetskostnadsutvecklingen.

I tabell 4 redovisas Konjunkturinstitutets beräkningar av arbetskostnadsutvecklingen på lång sikt tillsammans med utfallsdata för perioden 1981–2015 och scenariot för 2016–2020. De långsiktiga beräkningarna genomförs i Konjunkturinstitutets modell för strukturell utveckling av arbetskostnader och priser i den svenska ekonomin. Modellen analyserar sambandet mellan produktivitet, priser och arbetskostnader i det svenska näringslivet uppdelat på 28 olika branscher.²²

På lång sikt beräknas arbetskostnadsutvecklingen uppgå till 3,6 procent per år, det vill säga summan av tillväxten i produktiviteten och förädlingsvärdepriset. Arbetskostnadsutvecklingen på lång sikt är därmed i paritet med utvecklingen 1997–2015. Produktivitetstillväxten var förvisso något högre 1997–2015, men i gengäld ökade förädlingsvärdepriset i genomsnitt med bara 1,1 procent per år. Bakom den relativt svaga utvecklingen av förädlingsvärdepriset låg ett fallande bytesförhållande och en allmänt svag prisutveckling i ekonomin. Det senare avspeglas i att inflationen mätt med KPIF i genomsnitt endast uppgick till 1,5 procent under perioden, det vill säga avsevärt lägre än Riksbankens mål på 2 procent. De reala arbetskostnaderna ökade därmed snabbare under perioden 1997–2015 än den beräknade utvecklingen på lång sikt.

²¹ Förädlingsvärdet beräknas genom att värdet av insatsförbrukningen räknas av från produktionsvärdet. Kvoten mellan förädlingsvärdet i löpande pris och förädlingsvärdet i fast pris (volym) är det implicitprisindex som benämns förädlingsvärdepris. För en utförligare beskrivning, se fördjupningen "Förädlingsvärdepris i nationalräkenskaperna", Konjunkturinstitutet (2004).

²² Se Markowski m.fl. (2011).

Tabell 4 Arbetskostnad, produktivitet och priser

Genomsnittlig förändring per år, procent, respektive procentandel

	1981- 2015	1997- 2015	2016- 2020	Lång sikt
KPIF	3,6	1,5	1,9	2,0
Produktivitet i näringslivet ⁶	2,1	2,3	1,6	2,2 ¹
Förädlingsvärdepris	3,1	1,1	1,6	1,4 ¹
Förädlingsvärdepris – KPIF ²	-0,5	-0,4	-0,2	-0,6 ¹
Arbetskostnad per timme ⁶	5,1 ³	3,5 ³	3,5	3,6
Real arbetskostnad per timme ^{4,6}	1,3	2,0	1,6	1,6
Bytesförhållande	-0,3	-0,5	0,1	0,0
Justerad arbetskostnadsandel i näringslivet ⁵	65,5	64,7	65,5	-

¹ De redovisade siffrorna för produktivitetstillväxt och förädlingsvärdepris på lång sikt avser näringslivet exklusive branscher där produktionsfaktorn land kan antas vara av stor betydelse, till exempel råvaruproducerande branscher, samt branschen "småhus och fritidshus" där det inte sker någon egentlig produktion i det svenska näringslivet. De exkluderade branscherna påverkar det redovisade förädlingsvärdepriset enbart i den mån produkterna används som insatsförbrukning i de övriga branscherna. Den redovisade produktivitetstillväxten på lång sikt är något högre än för näringslivet som helhet, medan den redovisade utvecklingen av förädlingsvärdepriset på lång sikt är något lägre än i näringslivet som helhet. Sammantaget spelar detta liten roll för den beräknade arbetskostnadsutvecklingen på lång sikt.

² Procentenheter. ³ Avser anställda i näringslivet som helhet. ⁴ Deflaterat med KPIF. ⁵ Exklusive småhus och fritidshus, justerad för antal arbetstimmar utförda av egenföretagare. ⁶ Kalenderkorrigerade värden.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Sett över hela perioden 1981–2015 ökade arbetskostnaderna jämförelsevis snabbt som en följd av en allmänt hög pris- och löneökningstakt fram till mitten på 1990-talet. Den snabba ökningen i nominella arbetskostnader slog därför inte igenom i reala termer och de reala arbetskostnaderna ökade i genomsnitt med 1,3 procent per år, vilket är lägre än den beräknade utvecklingen på lång sikt.

SCENARIER MED ALTERNATIV

PRODUKTIVITETSUTVECKLING PÅ LÅNG SIKT

Bedömningen av produktivitetstillväxten på lång sikt är naturligtvis osäker, både för näringslivet som helhet och, i än högre grad, på branschnivå. Riskbilden bedöms som symmetrisk, det vill säga det är lika sannolikt att produktivitetstillväxten blir lägre som att den blir högre på lång sikt.

De alternativa scenarier som beskrivs nedan baseras på en halverad produktivitetstillväxt i industrin respektive i tjänstebranscherna. Arbetskostnaderna utvecklas därmed långsam-

mare.²³ Om produktivitetstillväxten i stället skulle antas bli 50 procent starkare gäller ett analogt resonemang där avvikelserna från referensscenariot blir de omvända. Dessa resultat redovisas inom parantes i tabell 5. Resultaten redovisas med 2 decimaler i pedagogiskt syfte, trots att osäkerheten i beräkningarna är stor.

Scenarierna innebär att den relativa produktivitetstillväxten mellan branscher ändras. Därmed påverkas även den relativa prisutvecklingen. Eftersom KPIF-inflationen antas vara 2 procent, innebär detta att förädlingsvärdepriset utvecklas anorlunda än i referensscenariot. Om produktiviteten utvecklas svagare i industrin, innebär detta att priset på industriprodukter relativt sett ökar snabbare. Eftersom industriprodukterna väger relativt tungt i näringslivets produktionskorg men relativt lätt i hushållens konsumtionskorg, innebär detta att förädlingsvärdepriset ökar snabbare för given KPIF-inflation. Om produktiviteten i stället utvecklas svagare i tjänstebanscher ökar priset på tjänster relativt sett snabbare. Eftersom tjänster har större vikt i hushållens konsumtionskorg än i näringslivets produktionskorg, innebär detta att förädlingsvärdepriset ökar långsammare för given KPIF-inflation.

Tabell 5 Arbetskostnad, produktivitet och priser på lång sikt

Genomsnittlig tillväxt per år

	Referens- scenario lång sikt	Lägre (högre) produktivitet- tillväxt, industrin	Lägre (högre) produktivitet- tillväxt, tjänstesektorn
KPIF	2,00	2,00	2,00
Produktivitet i näringslivet ¹	2,20	1,69 (2,71)	1,75 (2,65)
Förädlingsvärdepris ¹	1,41	1,50 (1,31)	1,36 (1,45)
Förädlingsvärdepris – KPIF ²	-0,59	-0,50 (-0,69)	-0,64 (-0,55)
Arbetskostnad per timme ³	3,61	3,18 (4,03)	3,12 (4,10)
Real arbetskostnad per timme ⁴	1,61	1,18 (2,03)	1,12 (2,09)

¹ De redovisade siffrorna för produktivitetstillväxt och förädlingsvärdepris avser näringslivet exklusive branscher där produktionsfaktorn land kan antas vara av stor betydelse, till exempel råvaruproducerande branscher, samt branschen "småhus och fritidshus" där det inte sker någon egentlig produktion i det svenska näringslivet. De exkluderade branscherna påverkar det redovisade förädlingsvärdepriset enbart i den mån produkterna används som insatsförbrukning i de övriga branscherna. I praktiken spelar detta förfarande liten roll för de redovisade resultaten. ² Procentenheter. ³ Avser anställda i näringslivet som helhet. ⁴ Deflaterat med KPIF.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

²³ Den alternativa produktivitetstillväxten antas vara ett globalt fenomen i de branscher som producerar internationellt handlade varor och tjänster. "Lagen om ett pris" för internationellt handlade varor och tjänster kan därmed antas gälla även i alternativscenarierna.

Halverad produktivitetstillväxt i industrin

I det första alternativscenariot antas att produktivitetstillväxten i industrin på lång sikt bara blir hälften så hög som i referensscenariot på lång sikt, vilket innebär marginellt över 2 procent per år i stället för 4,1 procent per år. Resultaten presenteras i kolumn 2 i tabell 5. Produktivitetstillväxten i näringslivet som helhet blir nu 0,51 procentenheter lägre. De reala arbetskostnaderna stiger dock bara 0,43 procentenheter långsammare per år. Anledningen till att tillväxten i arbetskostnaderna inte dämpas lika mycket som produktivitetstillväxten är att förädlingsvärdepriset nu ökar något snabbare relativt inflationen i KPIF. Det beror på att det svenska näringslivets industriprodukter utgör en betydligt större andel av näringslivets produktion än av de svenska hushållens konsumtion. Den starkare relativprisutvecklingen på industriprodukter har därmed ett kraftigare genomslag på näringslivets förädlingsvärdepris än på konsumentpriserna. Eftersom KPIF-inflationen förutsätts uppgå till 2 procent kommer förädlingsvärdepriset därför att öka snabbare än i referensscenariot.

Halverad produktivitetstillväxt i tjänstebranscherna

I det andra alternativscenariot antas i stället att produktivitetstillväxten blir hälften så stark i tjänstebranscherna, det vill säga knappt 0,7 procent per år i stället för drygt 1,3 procent per år. Resultaten presenteras i kolumn 3 i tabell 5. Produktivitetstillväxten i näringslivet som helhet blir 0,45 procentenheter lägre än i referensscenariot på lång sikt. I detta scenario innebär den förändrade relativprisutvecklingen att skillnaden mellan utvecklingen i förädlingsvärdepriset och KPIF-inflationen vidgas till -0,64 procentenheter. Anledningen är att tjänsterna, som nu ökar relativt sett snabbare i pris, utgör en större andel av hushållens konsumtionskorg än av det svenska näringslivets produktionskorg.

Sammantaget innebär detta att den reala arbetskostnadsutvecklingen blir 0,49 procentenheter lägre än i referensscenariot. Arbetskostnaderna dämpas alltså något mer i detta scenario jämfört med i scenariot för industrin, trots att produktivitetstillväxten i näringslivet som helhet hålls tillbaka något mindre.

Referenser

Konjunkturinstitutet (2004), *Konjunkturläget*, augusti 2004.

Konjunkturinstitutet (2011), *Lönebildningsrapporten*, 2011.

Konjunkturinstitutet (2012), *Lönebildningsrapporten*, 2012.

Markowski, A., K. Nilsson och M. Widén (2011), ”Strukturell utveckling av arbetskostnader och priser i den svenska ekonomin”, Working Paper No. 106, Konjunkturinstitutet.